

УДК 330 (477) : 339.924

Заярна Н. М.,

к.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Лупак Р. Л.,

д.е.н., доц., доцент кафедри економіки, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

Голубка В. В.,

магістр, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

РЕАЛІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОСТІР

Анотація. У статті окреслено місце і роль України в євроінтеграційному процесі. З метою визначення рівня конкурентоспроможності національної економіки здійснено порівняння коефіцієнта якості експорту згідно з РЕК між високорозвиненими країнами світу та сусідніми з Україною країнами; представлено їх структуру експорту (співвідношення інвестиційних товарів, споживчих товарів та товарів проміжного споживання). Проведено оцінку динаміки експорту, імпорту та сальдо зовнішньоторговельної діяльності України загалом і в межах взаємодії з ЄС за 2012-2017 роки. Виявлено чинники формування зовнішньоторговельних відносин України та країн-членів ЄС. В контексті поглиблення міжнародної інтеграції України окреслено перспективні напрями поглиблення співробітництва з країнами ЄС.

Ключові слова: інтеграція, конкурентоспроможність, зовнішньоторговельна діяльність, експорт, імпорт.

Zaiarna N. M.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Lupak R. L.,

Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

Golubka V.V.,

Master's degree student, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

REALITIES OF UKRAINE'S ECONOMIC INTEGRATION IN THE EUROPEAN ECONOMIC SPACE

Abstract. The article outlines the place and role of Ukraine in the European integration process. In order to determine the level of competitiveness of the national economy, a comparison of the export quality according to the REC between the highly developed countries of the world and the countries neighboring Ukraine; their export structure (correlation of investment goods, consumer goods and intermediate consumption goods) is presented. The estimation of exports, imports and the balance of foreign trade in general and Ukraine in the framework of cooperation with the EU for 2012-2017 years is conducted. The factors forming trade relations between Ukraine and EU countries are revealed. In the context of deepening international integration of Ukraine promising areas of deeper cooperation with the EU are outlined.

Keywords: integration, competitiveness, foreign trade activity, export, import.

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2018-56-05>

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку глобалізації та інтеграції світової економіки Україна як велика європейська держава з високим економічним потенціалом не може залишитися осторонь світових процесів. Відповідно, входження України до світової (зокрема – європейської) економічної спільноти є досить вагомим пріоритетом розбудови нашої держави. Відносини з Європейським Союзом набувають для України особливого значення при визначенні власних перспектив і резервів для підвищення рівня міжнародних торговельних контактів та рівня конкурентноздатності вітчизняної економіки на світовому ринку. Співпраця з Європейським Союзом дає неоціненний результат, який є очевидним. Це і доступ до світових ринків, інформаційних технологій, і розширення участі у міжнародних інвестиційних процесах, і освітні програми допомоги, вдосконалення транспортних та телекомунікаційних систем [1, с. 8].

На сьогодні ЄС – найважливіше джерело інвестицій, що приносять в економіку не лише фінансові ресурси, а й міжнародний досвід корпоративного управління, спонукають компанії до впровадження міжнародних стандартів якості, обліку тощо. Нині ЄС є найбільшим торговельним партнером України, на який припадає майже третина загального національного зовнішньоекономічного товарообороту.

Розширення доступу до зовнішніх ринків ЄС компенсує для товаровиробників негативні наслідки різкого спаду купівельної спроможності всередині країни, а в майбутньому розширення експорту українських товарів на західноєвропейський ринок може стати одним із головних факторів прискореного зростання валового внутрішнього продукту в нашій державі. Прискорення історичних змін, які відбуваються останніми роками на європейському просторі, **актуалізувало** необхідність переосмислення реалій та уявлень, в межах яких розвивалися відносини України з країнами ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи економічної інтеграції України до ЄС, вивчення та оцінка зовнішньоторговельних відносин України, проблематика взаємовідносин з країнами ЄС досліджуються в роботах вітчизняних вчених: В. Андрійчука, О. Білоруса, С. Боринця, В. Будкіна, І. Бураковського, О. Власюка, П. Єщенко, А. Гальчинського, Л. Кістерського, Г. Климка, Н. Кузнецової, В. Литвицького, П. Леоненка, Д. Лук'яненка, І. Луніної, З. Луцишин, І. Лютого, В. Міщенко, В. Новицького, О. Плотнікова, І. Пузанова, О. Рогача, А. Румянцева, В. Сіденка, О. Сльозко, В. Степаненка, В. Федосова, А. Філіпенка, С. Циганова, О. Шарова, О. Шниркова, І. Якушика та ін.

Відзначаючи досить значний доробок вітчизняних науковців у контексті дослідження зовнішньоторговельних відносин України з країнами ЄС, бачимо високу динаміку змін, яка викликана початковим етапом активної інтеграції вітчизняної економіки в європейський економічний простір. Наведена ситуація висуває нові вимоги до наукових розробок у напрямі збільшення глибини

дослідження тенденцій зовнішньоторговельної діяльності країни загалом та окремих галузей її економіки в межах взаємодії з ЄС.

Постановка завдання. Базуючись на дослідженні тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин України та Євросоюзу, мета статті полягає у здійсненні об'єктивної оцінки стану і розвитку зовнішньоторговельного співробітництва України та ЄС, з подальшим виявленням проблем та перспективи розвитку євроінтеграції України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сьогодні Україна, яка постачає на світовий ринок в основному продукцію незначного рівня переробки, інтегрується у світове господарство за схемою напівсировинного приладу [1, с. 39]. З точки зору країн ЄС Україна, конкурентоспроможна за бажаною для них ресурсною складовою, опиниться на периферії світового господарства, що сформує нестійкий стан, оскільки будь-яка криза в центрі світової економіки (розвинені країни) буде згладжуватися за рахунок його периферії. Крім цього, сировинна спеціалізація не забезпечить значного розширення робочих місць і закріпить технологічну залежність від розвинених країн. Поглибитися економічна та політична дезінтеграція України з усіма можливими наслідками. Конкурентним буде лише набір секторів, що включені у світове господарство.

У структурно-галузевому аспекті конкурентоспроможності національної економіки одним із важливих питань є співвідношення традиційних і нових галузей промисловості. До традиційних відносять галузі господарства, що сформувались у період розвитку індустріальних країн (XVIII – перша половина XX ст.). Зазвичай темпи зростання в цих галузях значно випереджають середні у промисловості, їх частка швидко збільшується в структурі виробництв промислової продукції та зайнятості, тому посилюється їх вплив на загальну динаміку промислового зростання в сучасних умовах. Вважаємо за доцільне виокремлювати нові галузі (відповідно, традиційні) за критеріями історичного виникнення, ступеня переробки вихідної сировини, рівня затрат на НДДКР. Рівень інтеграції економіки України як розвиненої країни у світову економіку можна кількісно визначити за індексом якості експорту, який розраховується на основі співвідношення продукції нових і традиційних галузей у товарній структурі експорту.

Відомо, що рівень конкурентоспроможності у сировинних і традиційних галузях вважається нижчим, ніж конкурентоспроможність у високотехнологічних галузях, оскільки в першому випадку існує значна залежність від коливань попиту, а в другому – від внутрішніх можливостей і досягнень з боку пропозиції (самого виробника). Підприємства (країни)-піонери отримують більші переваги на початкових стадіях продуктового циклу за рахунок створення тимчасових монопольних ситуацій. Тому постійний процес НДДКР, виробництво досконалішої та нової продукції підвищує конкурентоспроможність підприємства, динамізм експорту країни в цілому.

У цьому сенсі є ймовірним, що зростання частки високотехнологічних галузей підвищує конкурентоспроможність національної економіки, тому таке припущення актуалізує значення вивчення характеру динаміки структурно-інституційних змін в українській економіці. Виходимо з історичного пріоритету матеріального виробництва і традиційних галузей, без яких розвиток сфери послуг і “нової економіки” був би неможливий. Однак у сучасних умовах динаміка ВВП в розвинених країнах більшою мірою залежить від розвитку нових галузей, які володіють більшими можливостями економічного зростання.

Україні необхідно інтегруватись у світову економіку і зайняти в ній достойне місце. Цей процес можна кількісно виміряти в первинному наближенні на основі динаміки запропонованого коефіцієнта якості експорту (КЯЕ), який дорівнює відношенню обсягу експорту готової продукції кінцевого попиту виробничого та споживчого призначення й високотехнологічних компонент до обсягу експорту сировини, напівфабрикатів, продуктів проміжного споживання та необроблених сільгосппродуктів. Йдеться про те, що чисельник дробу пов’язаний із технологічною складовою конкурентоспроможності, а знаменник – переважно з ресурсною [1, с. 41].

Коефіцієнт якості експорту визначаємо за формулою:

$$\text{КЯЕ} = E_t / E_p, \quad (1)$$

де E_t – обсяги експорту готової продукції кінцевого попиту як виробничого і споживчого призначення, так і високотехнологічних компонентів (вартість товарів високого ступеня переробки – технологічна компонента);

E_p – обсяги експорту сировини, напівфабрикатів, продуктів проміжного споживання та необроблених сільгосппродуктів (вартість сировини та напівфабрикатів – ресурсна компонента).

У цьому контексті, якщо запропонований коефіцієнт більший за одиницю, то у світовій торгівлі країна спирається переважно на свій технологічний потенціал, якщо КЯЕ менший за одиницю, то, навпаки, цього не відбувається (запропонований коефіцієнт прямо пов’язаний із галузевою структурою промисловості та співвідношенням нових і традиційних галузей).

Для розрахунків використано базу даних Комтрейд ООН, яка містить офіційну статистику міжнародної торгівлі, а також розширений економічний класифікатор (РЕК). Технологічна компонента (чисельник формули складатиметься з інвестиційних товарів (ІТ) (засоби виробництва; транспортні засоби) та споживчих товарів (СТ) тривалого, середньострокового та короткострокового користування; ресурсна компонента (знаменник формули) складається з товарів проміжного споживання (ТПС) (добувна промисловість, паливні та мастильні матеріали) і споживчих продовольчих товарів – оброблених і необроблених [1, с. 42].

Аналізуючи динаміку коефіцієнта якості експорту за 2015 р., можна зробити висновок про те, що в країнах Європейського Союзу, а також у Японії, КНР, США він значно перевищує одиницю (Японія – 2,4; Китай – 2,64; Угорщина – 2,42; Німеччина – 2,01; Словачія – 2,54) (рис. 1). В Україні, Білорусі, РФ цей коефіцієнт менший за одиницю (Білорусь – 0,26, Україна – 0,21, РФ – 0,8).

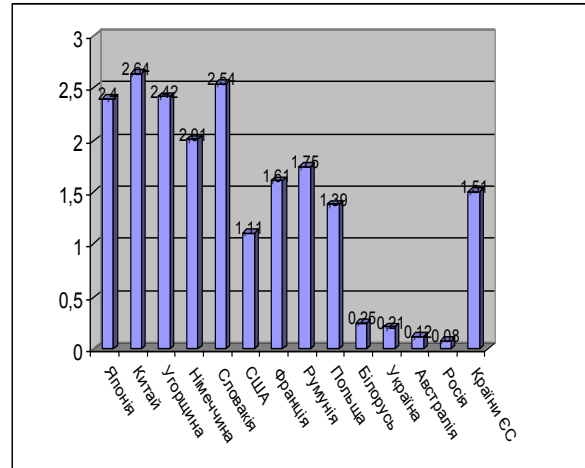

Рис. 1. Коефіцієнт якості експорту деяких високорозвинених країн світу та сусідніх з Україною країн у 2015 р. згідно з РЕК [3]

Структурні зміни складових експорту згідно з РЕК свідчать про те, що в країнах із високим коефіцієнтом якості експорту домінують інвестиційні товари (від 40 до 60 %), товари проміжного споживання складають 20-30 %, споживчі товари – від 15 до 30 %, за винятком Японії (4–5 %). В Україні, Білорусі, РФ ситуація діаметрально протилежна: інвестиційні товари складають 6-13 %, споживчі товари – 5-30%, а товари проміжного споживання – 50-85 % (рис. 2).

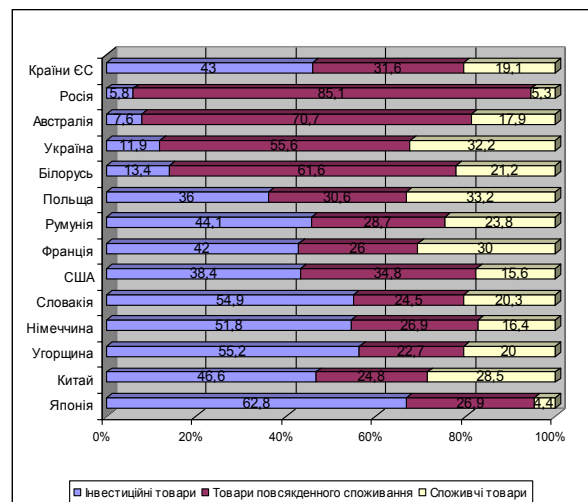

Рис. 2. Структура експорту деяких високорозвинених країн світу та сусідніх з Україною країн у 2015 р. згідно з РЕК [3]

Результати проведеного аналізу вказують на те, що Україна у зовнішній торгівлі спирається на ресурсну складову свого господарства, оскільки коефіцієнт якості експорту значно менший за одиницю. Враховуючи зазначені вище тенденції, зокрема зменшення питомої частки інвестиційних товарів, можна спрогнозувати подальше зменшення коефіцієнта якості українського експорту, що буде знижувати ефективність функціонування економіки України загалом.

Для виявлення тенденцій, проблем, перспектив зовнішньоекономічного співробітництва України та Євросоюзу доцільно доповнити дослідження аналізом експортно-імпортних операцій за 2012-2017 роки (рис. 3).

Кризові явища в економіці держави, різка зміна вектору зовнішньоекономічного розвитку призвели до зменшення експорту за період дослідження на 25545 млн дол. США, або на 37,1%. Необхідно відзначити наявність негативного тренду всього періоду дослідження з різким зменшенням обсягів експорту в 2014-2015 роках (активна фаза економічної кризи в Україні) і сповільненням спаду в 2016 році (на 1 765 млн дол. США, або 4,63% до попереднього року).

Імпорт до України за період дослідження зменшився на 35051 млн дол. США, або на 41,4%. Головними причинами зменшення імпорту у країну в 2012-2016 роках були кризові явища в економіці та різка девальвація гривні у 2014-2016 роках. Негативний тренд стосовно імпорту товарів простежувався у 2012-2015 роках із різким зменшенням обсягів у 2014-2015 роках. Відзначаємо відновлення обсягів імпорту в 2016 році (збільшення на 1716 млн дол. США, або 4,62% до попереднього року), незважаючи на кризові прояви в економіці держави та продовження девальвації національної валюти.

Сальдо зовнішньої торгівлі товарами за весь період дослідження, окрім 2015 року (+611 млн дол. США), було від'ємним із позитивною динамікою у 2012-2015 роках. Відзначаємо тенденцію появи від'ємного сальдо у 2016, 2017 рр. та його значні розміри (-2888 млн. дол. США, -6342 млн. дол. США відповідно).

Експорт товарів у ЄС за 2012-2016 рр. зменшився на 3 585 млн дол. США (11% загального розміру зменшення експорту країни за п'ять років), або на 20,99%, тоді як у 2017 р. порівняно з попереднім роком його обсяг збільшився на 4037 млн дол. США, тобто на 30,0%, що пояснюється вступом України до зони вільної торгівлі. При цьому можемо виділити такі тенденції:

– експорт у країни Євросоюзу в 2012-2016 роках зменшувався меншими темпами, ніж експорт України загалом, що привело до зростання його частки з 24,82% у 2012 році до 37,12% у 2016 році, що робить ЄС провідним споживачем експортної продукції України;

– чітко простежується тенденція впливу зміни зовнішньоторговельних відносин між Україною та Євросоюзом на розмір експортних поставок країни; так, початок дії автономних торговельних преференцій для України з боку ЄС у 2014 році привів до короткострокового зростання експортних поставок (на 244 млн дол. США, або 1,46% до попереднього року), а початок функціонування зони вільної торгівлі змінив негативний тренд зменшення експорту товарів до Європейського Союзу на позитивний у наступних 2016 та 2017 рр. (на 481 млн дол. США, або 3,70% до попереднього 2015 року; на 4037 млн дол. США, тобто на 30,0% до 2016 р.).

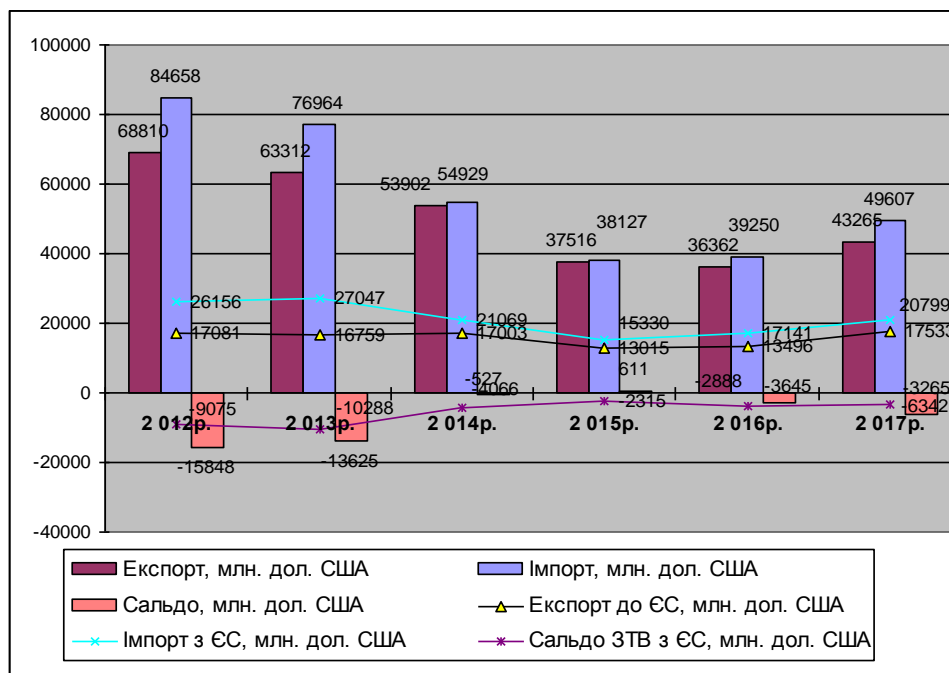

Рис. 3. Динаміка експорту, імпорту та сальдо зовнішньоторговельної діяльності України загалом і в межах взаємодії з ЄС за 2012-2017 роки (складено за [4])

Імпорт товарів із Євросоюзу за 2012-2016 роки зменшився на 9 015 млн дол. США (20% загального розміру зменшення імпорту до країни за п'ять років), або на 34,47%, тоді як у 2017 р. відносно минулого 2016 р. його обсяг різко збільшився на 3658 млн дол. США, або 21,3%. При цьому можемо виділити такі тенденції:

– імпорт з країн ЄС у 2012-2016 роках зменшувався меншими темпами, ніж імпорт товарів в Україну загалом, що привело до зростання його частки з 30,90% у 2012 році до 43,67% у 2016 році, а це робить Європейський Союз провідним постачальником імпортової продукції в Україну;

– після негативного тренду в 2012-2015 роках у 2016 році відбувається збільшення розмірів імпорту на 1811 млн дол. США, або на 11,81%, що свідчить про те, що імпорт з країн ЄС відновлюється більш швидкими темпами, ніж експорт до Євросоюзу. Разом з тим, у 2017 р. спостерігається зворотна тенденція.

Сальдо зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Європейським Союзом за весь період

дослідження було від'ємним із позитивним трендом у 2013-2015 роках. Особливої уваги потребує вплив сальдо зовнішньої торгівлі товарами між Україною та ЄС на сальдо зовнішньої торгівлі України загалом. Якщо у 2012 та 2013 роках негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Євросоюзом складало 57,26% та 75,36% негативного сальдо зовнішньої торгівлі України загалом, то з 2014 року саме сальдо зовнішньої торгівлі товарами між Україною та ЄС має виключний негативний вплив на формування негативного сальдо зовнішньої торгівлі товарами України загалом. Наведена ситуація є критичною для економіки України та ставить під сумнів ефективність функціонування зони вільної торгівлі між країною й Європейським Союзом. Підсумовуючи результати оцінювання зовнішньоторгівельної діяльності України, можна виділити переваги та детермінанти для економічного розвитку країни в контексті її міжнародної інтеграції (рис. 4).

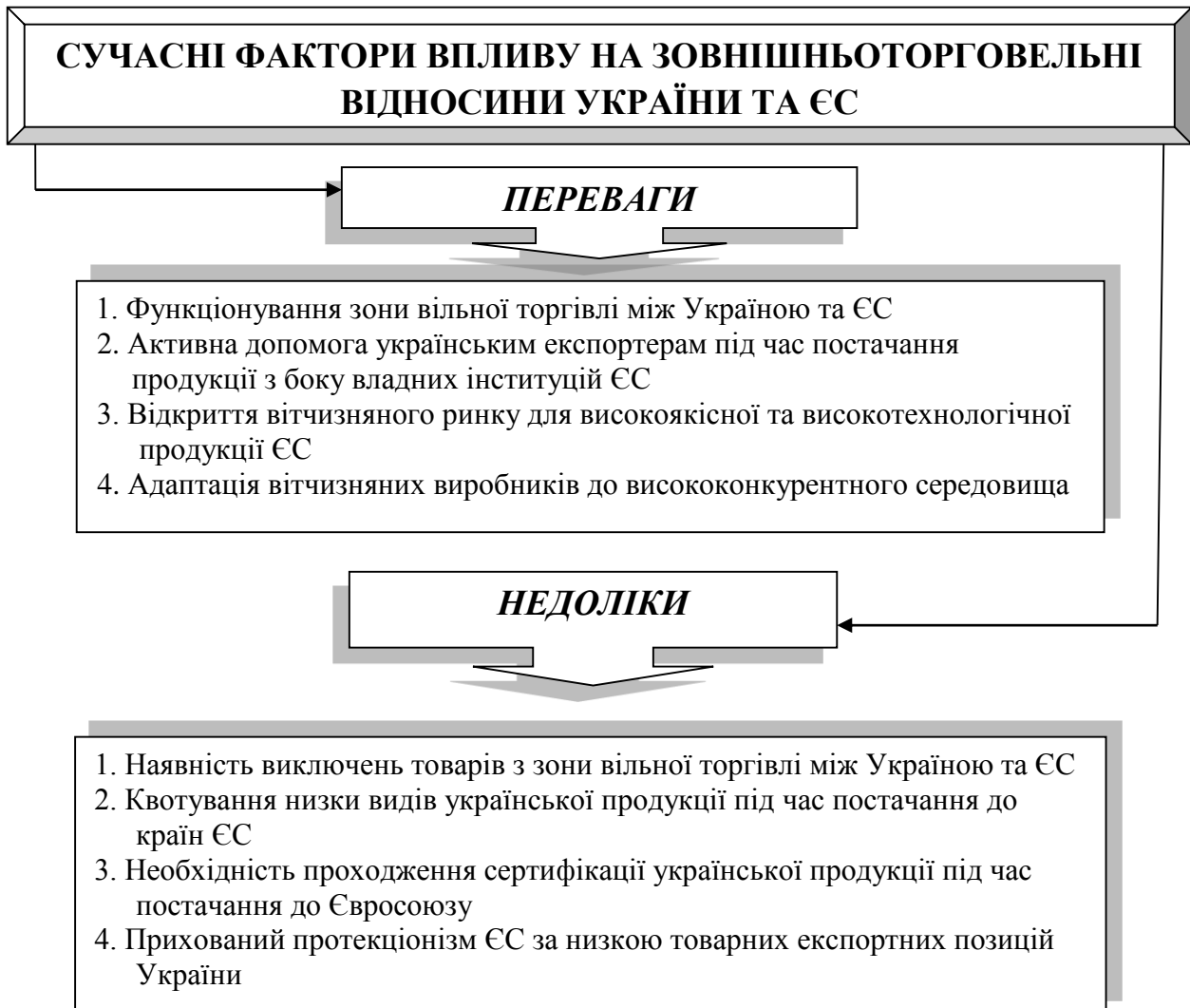

Рис. 4. Чинники формування зовнішньоторгівельних відносин України та країн-членів ЄС (Джерело: складено за [2])

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Умови глобального ринкового середовища диктують необхідність активізації міжнародного співробітництва України, зокрема з Європейським Союзом, як одного з ефективних способів підвищення конкурентоспроможності країни і подальшого її розвитку на інтенсивній основі.

Разом з тим, у торговельно-економічних відносинах із країнами ЄС Україні доцільно зробити ставку на поміркований розумний протекціонізм. У середньостроковій перспективі це дасть змогу посилити конкурентні позиції національного товаровиробника на внутрішньому та зовнішніх ринках. Також з'являться додатковий час та ресурси, необхідні для підвищення конкурентоздатності та адаптації до високих європейських стандартів.

З огляду на те, що сучасними тенденціями світового розвитку є широке впровадження досягнень передових науково-технологічних розробок, адже це надає імпульс структурним зрушенням в економіці, стимулюючи виробництво нової наукоємної високотехнологічної продукції, важливо активізувати міжнародний діалог щодо ефективного використання європейського досвіду і технічних програм допомоги у розбудові вітчизняних наукоємних і високотехнологічних виробництв, а також залучення інвестицій у перспективні в сенсі поглиблення співробітництва з ЄС галузі промисловості.

У подальшому в контексті поглиблення міжнародної інтеграції України особливої актуальності набувають питання підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом залучення інвестицій у перспективні галузі промисловості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія [О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І. Іляш та ін.; за заг. ред. О. С. Власюка]. – К. : НІСД, 2017. – 384 с.

2. Власюк Т. О. Особливості зовнішньоторговельних відносин України з ЄС: ризики та потенційні стимули / Т. О. Власюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – № 10 (1). – С. 86-90.

3. UN Comtrade Database – International Trade Statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://comtrade.un.org>.

4. Зовнішня торгівля України товарами з країнами ЄС / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES

1. Bezpeka ta konkurentospromozhnist' ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii, O. S. Vlasiuk, A. I. Mokij, O. I. Iliash ta in. ; za zah. red. O.S. Vlasiuka (2017), NISD, K., 384 s.

2. Vlasiuk, T. O. (2016), Osoblyvosti zovnishn'otorhoveln'nykh vidnosyn Ukrainy z YeS: ryzyky ta potentsijni stymuly, Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Ser. : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vyp. 10 (1), s. 86-90.

3. UN Comtrade Database – International Trade Statistics, available at : <http://comtrade.un.org>.

4. Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy z krai-namy YeS / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, available at : <http://www.ukrstat.gov.ua>.